

A KÖZÉPKORI GYŐREGYHÁZMEGYE DIÁKJAI KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN

Ha az egyetemalapítási kísérletek nem is jártak tartós sikerrel középkori hazánkban, a magyar diák tanulmányozásában és tehetségében nem igen volt hiba. Az érseki káptalanokat III. Honorius pápa külön is kötelezte, hogy tehetséges ifjaikat egyetemre küldjék. A teológiát tanulók ötévi mentességet kaptak a helybenlakás alól. VIII. Bonifác és XI. Gergely a magyar tanulóknak ilyen címen hétévi felmentést adott. Nagy vonzóereje volt a XIII. században a bolognai egyetemnek jogtudósai miatt. Az Árpád-korból mintegy nyolcvan magyar tanulóra akadunk Bolognában. IV. Béla, a második honalapító, maga is gondot fordított a nevelésre, mert nyilvánvalóan személyes ösztönzése és hathatós segítsége révén mozdultak meg a főpapok és káptalanok, hogy diákokat küldjenek az egyetemekre.¹

Időrendben először a párizsi egyetemre kell tekintenünk, mert ez már a XII—XIII. században Európa leghíresebb egyetemévé fejlődött és a későbbi, hasonló intézmények mintaképe lett. Szervezetét, jogi helyzetét két hatalmas kötetben ismerteti Denifle-Chatelain,² de nem közli az anyakönyveket. Más tárgykörrel kapcsolatban, elsősorban sok magyar név van benne, de lehetetlen róluk megállapítani, hogy milyen egyházmegyebeliek, összefoglaló történelmi műveink hangsúlyozzák, hogy az Árpádok korában sok magyar diák tanult a párizsi egyetemen, akikből idehaza a királyi kancellária tisztviselői, később püspökök lettek. A győri püspökök közül ide sorozhatjuk Mikudot (1176—1187), akinek francia kapcsolatai olyan nagymértékűek, hogy egyes historikusaink egyenesen francia származásúnak vélik, de tévesen. Azután Péter püspököt (1205—1217), aki III. Béla alatt kancelláriai tisztviselő, Imre király bizalmas alkancellárja, II. Andrásnak kiváló diplomatája; II. Andrásnak még Péternél is nagyobb-szabású diplomatája Gergely (1223—1241); Benedek mester királyi főjegyző (1242—1244), Farkas mester, alkancellár (1268—1269), III. András hűséges alkancellárja, Tivadar (1295—1308). A győri székeskáptalan Árpád-kori tagjai közül harmincat ismerünk név szerint, akiknek megvolt a legmagasabb egyetemi végzettséget jelző „magister” címük. És ez mind Párizsra, részben Bolognára utal, mert a többi egyetem későbbi alapítás.

Jelentős párizsi adatunk van Zsigmond király korából. 1403 elején a sorozatos törvénysértések, alkotmányellenes intézkedések miatt országos felkelés támadt Zsigmond ellen. Pest polgárainak fegyveres ellenállását Makrai Benedek, a tudós egyházjog-professzor szervezte. Zsigmond pártjának győzelme után Makrai Benedek fogságba került.³ Benedeknek valamikor tanuló társa volt a párizsi egyetemen a győregyházmegyei Tamás, aki most már ugyanott a magisterek sorába tartozott. Amikor 1406-ban Ozorai Pipo temesi főispán, a király kedves embere Párizsba érkezett, Tamás arra kérte, esközölje ki Makrai Benedek szabadonbocsátását, mert, mint kérvényében mondja, Benedek „mindig dicsőséget hozott nemzetére és különben is kiváló klerikus volt”. Tamás életkörülményeiről a következő kevés, de nem csekély értékű adatokat ismerjük. Szegényen érkezett Párizsba. Amikor a „Natio Anglicana”⁴ vezetőségénél felvételre jelentkezett, a testület irgalmára hivatkozott, mert nem tudott fizetni. A Natio Anglicana befogadta az egyedülálló, ismeretlen diákot. Tamás méltónak bizonyult a bizalomra. 1403-ban, amikor a párizsi egyetem jelentést küldött XIII. Benedek pápának, azon a Natio Anglicana tizenhárom magis-

tere között már Tamás neve is szerepelt: „Jauriens. dioec. Thomas de Ungaria seu Ethiopis.” Néhány évvel utóbb már a magisterek közül is kiválik, mert „magister regens”, 1408-ban pedig az egész Natio Anglicana, amelyben tizenkét ország fiai foglaltak helyet, a magyar Tamást tiszteli meg bizalmával és fejévé választja.⁵ Az 1403. évi jelentés azt mondja róla, hogy magyarországi és győregyházmezei. Homályosnak látszik azonban ugyanott az *Ethiopis* szó, bár a „seu” kötőszó Magyarországgal való szoros kapcsolatra mutat. Talán nem tévedünk, ha ezt a következőképpen magyarázzuk. Ebben a korban már szokás volt, hogy a latinos műveltségű emberek családi, vagy egyéb megkülönböztető, testi-lelki tulajdon-ságot, származáshelyet jelölő vezetéknevüket, ha annak önmagában is volt valami értelme, lefordították latinra, sőt a renaissance korában még görögre is. Kinek jut eszébe például, hogy Melancthon Fülöp tulajdonképpen Schwarzerd Fülöp, Calvin János Chauvin János, Regiomontanus János Königsbergi János, Janus Pannonius Csezmiczei János valójában? A győrmegyei *Szerecseny* község már 1256 óta szerepel oklevelekben.⁶ Véleményünk szerint innen származott Tamás mester és a nemzetközi tudós, humanista világ szokása szerint a magyar szót nem értő Párizsban Szerecsenyi Tamásból lett „Thomas de Ethiopis”.

Gosztonyi János győri püspök (1510—1525) vasmegeyi származású, kedves tartózkodási helye Felsőszeleste. Ifjú korában a párizsi egyetemen tanult. Itt úgy elsajátítja a francia nyelvet, hogy amikor II. Ulászló a francia király rokonát, Candaley Anna hercegnőt vette feleségül, a királyné Gosztonyit választotta maga mellé titkárnak, aki ebben az állásában megmaradt a királyné haláláig. A párizsi egyetemen pedig egész életében olyan szoros kapcsolatot tartott fenn Gosztonyi, hogy némelyek ezt félreértve azt gondolták, püspök korában tanult ott. Különösen Clichtoveus Jodocus nevű egykori diáktásával érintkezett bensőségesen. Ezt kérte meg arra, hogy a papság számára írjon magyarázatot a misekönyv és a breviárium himnuszairól, oratióiról, általában a szertartásokról. A hatalmas munka (Elucidatorium Ecclesiasticum) Gosztonyi püspök költségén 1519-ben meg is jelent Bázelen. Kétségtelen, hogy az ő biztatására tanult ugyanezekben az években egyszerre két győri kanonok is Párizsban.⁷

Sokkal többet tudunk az olaszországi, krakkói és különösen a bécsi egyetem győregyházmezei diákjairól, mert ismerjük ezeknek az egyetemeknek felvételi anyakönyveit, jegyzőkönyveit, sőt kibontakozik előttünk a középkori egyetem egész szervezete. A felvétel félévenként történt, az első, vagyis nyári félév április 14-én, a második, vagyis téli félév október 13-án kezdődött. A jelentkezőket anyakönyvbe írták középkori szűkszá-vúsággal. A tanulóról itt más adat nincs, csak keresztnéve (néha esetleg atyja keresztnéve is), lakóhelye és a felvételi díjra vonatkozó megjegyzés. A bécsi egyetemen a felvételi díj 1413 előtt 2—4 garas között változott, ettől kezdve 4 garas volt a legkevesebb. Igen sok név után a pénzösszeg helyett a *szegény* (pauper) szó olvasható, ez annyit jelent, hogy felmentést kapott a fizetés alól. A jobb módúak (kanonokok, apátok, prépostok, világi főurak) viszont 1—3 forint felvételi díjat fizettek. A pénz értékének megvilágítására említjük, hogy 1 garasban 7 dénár, 1 forintban 150—200 dénár volt az árfolyam ingadozása szerint a XV. században. A pénzegység ekkor a dénár, mint ma a forint. Vásárló értékére nézve pedig egy régebbi cikkünkben⁸ közöltünk néhány példát.

A diák a bölcsészeti karon kezdte egyetemi tanulmányait. Legalább két évi tanulás után, eredményes vizsga alapján borostyánkoszorús (baccalaureus) lett. Az egyetemi fokozatok megszerzése legnehezebben ment akkor a hittudományi karon. A tanulónak előbb már a bölcsélettudomány

mesterének kellett lennie, utána hat éven át a teológiát kellett hallgatnia, az ó- és ujszövetségi könyvekről egy-egy éven át, Petrus Lombardus „Sententiarum Libri IV” című művéről⁹ szintén egy éven át előadásokat kellett tartania. Ekkor lett a hittudományok borostyánkőszorúsa. Mint ilyen, a tanárok segéde volt, előadásokat tartott az előkészítő tanulmányokból. Ha ezen minőségben legalább három évig működött, folyamodhatott a licentiatuserért. Ez külön vizsgát jelentett, amit megelőzően a jelöltnek esküt kellett ennie, hogy legalább egy évig tanár lesz az egyetemen. Aki eredményesen vizsgázott, azt az egyetem kancellárja a Szent István-dómban ünnepélyesen felruházta a tanítás jogával. Hogy valóban taníthasson is, szükséges volt, hogy az illető kar befogadja a tanári testületbe. Amikor ez megtörtént, magisterré, doktorrá avatták.¹⁰

Ez a hosszú évekre nyúló egyetemi élet a hittudományi doktorátus tekintetében, úgy érezzük, megtévesztette ítéletmondásában az olasz egyetemek magyar anyagának bámulatos szorgalmú összegyűjtőjét, Veress Endrét. Egyrészt azt írja, hogy a korai középkorban (XIII. század) a *magisteri* rang viselésére elégnék tartották, ha írni-olvasni, latinul beszélni tudott a jelölt. Mindjárt utána pedig így folytatja: „a teológiai mestereket olykor *sacrae paginae magister* vagy *professor* néven is emlegették, amilyen a középkorban elvértve nálunk is akadt néhány, igen kevés”. Hivatkozik arra, hogy az Anjou-kori Okmánytár hét kötetében csak egy kánonjogi doktor és egy kánonjogi licenciátus akad. Hivatkozik magának Nagy Lajos királynak a Szentszékhez felterjesztett ilyen értelmű panaszára is.¹¹ Szerintünk azonban a középkori egyetemek munkájának, színvonalának kiértékelésében ez súlyos tévedés. Lehetetlen, hogy ott *mester* címet, egyetemi végzettséget kapott már az is, aki csak írni-olvasni, latinul beszélni tudott. Hiszen ennyi tudást az alacsonyabb rangú székesegyházi, kolostori iskolák is nyújtottak és megköveteltek. A XII—XIII. században a párizsi egyetemen tanított Lombardiai Péter, Nagy Szent Albert, Aquinói Szent Tamás, Duns Scotus, akiknek még ma is forrásmű-jellegű, hatalmas könyvei nem mások, mint egyetemi előadásaik írásbafoglalásai. Ezek a hatalmas szellemek pedig akarva nem akarva rányomták egységiségük bélyegét hallgatóikra, telítették őket ismeretekkel. Nem kevésbé híres volt jogi téren a bolognai egyetem. Ki hiszi el, hogy ilyen tanárok *magister*-fokozatot osztogattak csak azért, mert a diák tudott latinul?! A latin nyelv az egyetemen elengedhetlen alap, kezdet volt a tanuláshoz, nem pedig *magisters*re érdemesítő befejezés.

A másik tévedés szerintünk az, hogy Veress a *magister* szó alatt csak a bölcsészeti kar hallgatóinak végzettségét érti. Teológiai végzettséget csak ott ismer el, ahol az egyén neve mellett kifejezetten ott van, hogy „*sacrae paginae magister*” — a szent könyvek mestere. Pedig fentebb maga is azt mondja, hogy „a teológiai mestereket *olykor sacrae paginae magister*”-nek hívták. Tehát ez az éles megkülönböztetés csak ritkán fordul elő, amint korunkban is egyformán doktornak mondunk különböző tudomány-szakokban avatott embereket. Ezért a *magister* név alá mi odasorozzuk azokat is, akiknek egyetemi végzettsége a hittudomány volt. Hiszen maga Veress idézi Békefi Remig után, hogy a párizsi egyetemen egészen a XV. századig csak teológiát tanítottak, még egyházjogot sem.¹² Aki tehát ott *magister* lett, hittudományból lett azzá.

Az egyetem hallgatói nemzetiségek szerint testületeket (*Natio*) alkottak. A kisebb népek fiai a nagyobb nemzetek csoportjába nyertek beosztást. Láttuk, hogy a párizsi egyetemen a magyarok az angolokhoz tartoztak. De a bécsi egyetemen mindig olyan tömegesen tanultak őseink, hogy külön csoportot alkottak. Az 1366. évi egyetemi alapszabályzat már em-

líti a *Natio Hungarica*-t, sőt ebbe tartoznak később a csehek, morvák, lengyelek, szlávok és a görögök is. A Natio félévenkint főnököt, procuratort választott, aki ügyvivője, képviselője volt a tanulóknak az egyetemmel és a külvilággal szemben. A prokurátorok választották meg az ifjúság kebeléből az egyetem rektorát. A prokurátor hívta egybe nemzetének gyűléseit, azokon elnökölt; fegyelmi, büntető hatalma volt nemzetének tagjai felett, kezelte a nemzet vagyonát, az eseményekről krónikát vezetett; a Natio Hungarica védőszentjének, Szent Lászlónak ünnepére szónokról gondoskodott.

A rektor felügyelt az egyetem jogaira, kiváltságaira, a tanítás menetére. Kinevezte a nemzetek tanácsosaival együtt a tanárokat, joga volt előadásokat tartani, ha pedig még nem volt doktor, joga volt, hogy díszes külsőségek között díjtalanul avassák fel. Nyilvános szereplések alkalmával hímzett, drága szőrmével bélelt bíborpalástban és fővegben közvetlenül a püspök és a város vezetői után foglalt helyet, Bolognában pedig még a püspököket, érsekeket is megelőzte a helybelit kivéve.¹³ Fizetése nem volt, csak a doktori avatások alkalmával kapott egy arany forintot, ezért rendszeresen üres zsebbel, sőt adóssággal hagyta ott a rektorságot. A magyar diákok rátermettségét bizonyítja, hogy 1308—1560 között a pádovai egyetemen hét magyar rektorral találkozunk, 1500-ban nagy lucsei Ábrányi István győri kanonok volt az.¹⁴ Az olasz egyetemeket különösen a jogtudomány miatt látogatták a magyarok. Nem ritka jelenség, hogy valaki már 5—7 évig tanult Bécsben és utána ment olasz tanárokat hallgatni.

Schrauf, Fraknoi, Veress művei¹⁵ közlik a bécsi, krakkói és az olasz egyetemek magyar diákjainak névsorát. Ez bár meglepetésszerűen jelentős, nem teljes. Tudjuk, hogy a külföld milyen hadilábon áll még ma is a magyar szavakkal. A középkori író tolla alatt pedig akárhányszor felismerhetetlenül eltorzultak a magyar személy- és helynevek. Schrauf könyveit magyar szakemberek felülvizsgálták, jegyzetben sok eligazítást adtak. De amikor a középkori győregyházmegyei nevek kiemelését végeztem, sok olyan adatot mellőztem, amit joggal fel is vehettem volna, mert a vármegyék, egyházmegyék feltüntetése nélkül beírt nevekről sokszor lehetetlen megállapítani, melyik országrészből valók. Egy-egy diák adata ugyanis a tanév kezdetét jelző dátum után mindössze ennyi a felvételi anyakönyvben:

Johannes de Tata, pauper.
Andreas de Waswar, 4 gross.
Ladislaus de Paly, dedit 2 gr.

Elhagytam az olyan közismert helyneveket, amelyekből számtalan van az országban, mint Szentmiklós, Ujfalu, Somorja stb. mert nem biztos, hogy győregyházmegyei helyek. De így is *ötszáznál több azoknak a győregyházmegyei diákoknak a száma*, akik a mohácsi vész előtt külföldi egyetemeken tanultak, Schrauf II. kötetének bevezetésében próbál megközelítő kimutatást adni, hogy egy-egy megye vagy város 1630-ig hány diákot küldött a bécsi egyetemre. Eszerint (zárójelben a küldő helységek száma) Vas megye (44) 121, Sopron (19) 82, Győr (13) 28 tanulóval szerepel. Moson és Komárom megye a kis szám miatt nincs a kimutatásban. A városok, községek közül Sopron 46, Pápa 24, Szombathely és Körmend 14—14, Kismarton 12, Győr 11, Kőszeg 8, Sárvár 6, Nezsider és Ovár 5—5, Illmic, Nagymarton, Vasvár 4—4, Csepreg, Kajár, Monyorókerék, Neszmély, Vép 3—3 tanulót küldött ugyanezen idő alatt.

A XV—XVI. században a krakkói egyetemen is találkozunk győregyházmegyei diákokkal. Helyszűke miatt névsort nem adhatunk, de megem-

lítjük a következő, jellegzetes diákepződöt. Gosztonyi püspök idejében tizenhárom győregyházmegyei diákkal találkozunk a krakkói egyetemen, köztük a püspök rokonával, Szelestey Tamással is. Ennek szorgalmáról és magaviseletéről nem valami örvendetes hírek szállingóztak hazafelé, mert 1516 január 3-i győri keltezéssel a püspököknek következő, sajátkezü latin levélfogalmazványát ismerjük: „Zelesthe-i Tamás diáknak a krakkói egyetem magyar kollégiumában. — Tamás, miután nem haladtál előre a tudományokban, még kevésbé a jó erkölcsökben, hanem rossz akarattal mások gonosz szokását követed, nincs benned már semmi reményem. Gyorsan indulj, minden felszereléssel költözködj ki és siess ide a börtönbe, amint megérdemled; itt majd bánod ostobaságodat. Indulj a leggyorsabban, semmit ne késlekedj. A múltkor Budáról pénzt küldtem neked, többre ne számíts.¹⁶

Tudjuk, hogy ez a középkori diákokról megrajzolt kép a maga változatosságában is felkelti bennünk az érdeklődést: az egyetemekről hazatérő diákok itthoni munkakörükben hogyan kamatoztatták tudásukat? Ezekről a mindennapi mozzanatokban feloldódó eseményekről azonban nem maradtak ránk emlékek, mint ahogyan még ma is a hétköznapiok szürkeségében vész el a legkiválóbb tudósok munkája is, ha könyvekben meg nem örökítik azt. A könyvnyomtatás felfedezése előtt pedig hatalmas teljesítmény volt már az is, hogy a klasszikusnak elismert ókori, pogány görög, római műveket és a keresztény hittudományi munkákat századról-századra másolgatták, a késő utódoknak az enyészettől megmentették. Vadász Miklós győri segédpüspökről († 1428.) azonban azt is tudjuk, hogy Garay Miklós nádor kérésére erkölcsstani kézikönyvet állított össze, amely egyik müncheni könyvtár tulajdona.¹⁷ Itthon alig tudunk valamit felmutatni középkori tudományosságunk bizonyítékaiból, nem azért, mert ilyenek nem voltak, hanem a háborúk fergetegeiben elpusztultak, ami pedig megmaradt, az legnagyobb részét külföldi könyvtárakban található.

JEGYZETEK. 1 **Veress:** Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221—1864. Bp. 1941. Előszó, XXII—XXV. o. — 2 **Denifle—Chatelain:** Chartularium Universitatis Parisiensis. — 3 Mill. Tört. III. 462. — 4 Az egyetemeken a nagyobb nemzetek testületeket (Natio) alkottak, ezekhez csatlakoztak a kisebb népek fiai. — 5 **Gábrriel Asztrik:** Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban. 1938. 15—16. — 6 **Csánki III.** 560. — 7 **Gábrriel i. m.** 27. — 8 **Vigilia** 1960. 667. — 9 Ez volt az első, rendszerbe foglalt dogmatika. — 10 **Fraknói:** Magyarországi tanulók és tanárok a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. 1874. 6—7. — 11 **Veress i. m.** Előszó XI—XVI. o. — 12 U. o. XXIX. o. — 13 U. o. C. CII. o. — 14 U. o. — 15 **Fraknói, Veress** műveit l. fenn, **Schrauf Károly:** Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Bp. 1892. U. az: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig. Bp. 1902. U. az: Regestrum Bursae Hungarorum Cracoviensis. Wien. 1894. — 16 A **Széchenyi-Könyvtár „Elucidatorium“** példányának hátsó táblájának belső oldalán. Könyvtári jelzése: Magyar Nyelvelmékek. 20. — 17 **Rómer:** Az „Episcopatus Ceretensis“-ről. 12. o, Klny. az Egyházművészeti Lapok VII. évf-ból.